

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:

Pojęcie małżeństwa w pryzmacie teorii wymogów imperatywnych

Tytuł opracowania:

*Redefinicja pojęć z zakresu małżeństwa i rodziny
(ekspertyza specjalistyczna)*

Autor opracowania:

Dr Katarzyna Zielińska-Król

Strona 1 z 22

Spis treści

Wstęp	3
Redefinicja pojęć z zakresu małżeństwa i rodziny. Tło historyczne	4
Redefinicja pojęć z zakresu małżeństwa i rodziny w działaniach ONZ.	7
Akty prawne i dokumenty	18
Publikacje internetowe.....	21

Wstęp

Wokół małżeństwa i rodziny toczą się spory będące osią debaty na temat kierunku przemian o charakterze cywilizacyjnym¹. Dla jednych nurtów myślowych jest to pojęcie najważniejsze, ściśle związane z przekonaniami religijnymi czy też filozoficznymi, a dla innych rodzina jest niemal przeżytkiem i czynnikiem hamującym rozwój społeczeństwa. Ma to odzwierciedlenie w ustawodawstwie na poziomie krajów, ale także jest tematem prac w strukturach na poziomie globalnym, które są wypadkową poglądów dominujących w aktualnie rządzących opcjach politycznych oraz wpływów głównych graczy ekonomicznych sceny światowej.

Choć tradycyjne rozumienie rodziny, a nawet realizacja tradycyjnego modelu rodziny w praktyce widocznie tracą na znaczeniu², to nieustannie przekonanie o właściwym składzie rodziny zmieniają się relatywnie wolno. Niemniej jednak z całym przekonaniem można powiedzieć, że podejmowane działania wielorakich agend (politycznych, medialnych, naukowych i innych) w obszarze zmiany rozumienia i form rodziny, jej funkcji, a także funkcji jej członków poddawane są stałym, powolnym i efektywnym przekształceniom, będącymi zagrożeniem dla dotychczas powszechnie uznanego modelu małżeństwa i rodziny.

¹ Zobacz na ten temat np. w: L. Kocik, *Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata*, Kraków, Oficyna Wydawnicza AFM, 2006; B. Stanisławczyk, *Kto się boi prawdy? Walka z cywilizacją chrześcijańską w Polsce*, Warszawa, Fronda PL, Sp. z o.o. 2015, s. 497–554; A. Ostaszewska, *Co dzieje się z rodziną? Refleksje po lekturze książek Christophera Lachsa*, [w:] A. Kotlarska-Michalska (red.), *Oblicza małżeństwa*, *Roczniki Socjologii Rodziny. Studia socjologiczne oraz interdyscyplinarne*, Tom XXII(2012), Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM 2012, s. 199–220

² Dane dotyczące wskaźnika zawieranych małżeństw, rozwodów, urodzeń: <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2011/Table23.pdf>, dostęp: 22.08.2022

Redefinicja pojęć z zakresu małżeństwa i rodziny. Tło historyczne

Współczesny badacz A. Aviram uważa, że w naszych czasach równolegle dokonuje się kilkanaście rewolucji, mających głęboki wpływ na kształt ludzkiego życia w prawie każdym jego wymiarze³. Przemiany dotyczą kwestii fundamentalnych dla istnienia społeczeństwa, takich jak: wartości, normy społeczne, role, obyczaje, styl życia, sposoby i zasady zbiorowego funkcjonowania. Zachodzą one również w sferze definicji płci i ról społecznych, charakteru związków międzyludzkich, w tym również małżeństwa i rodziny.

Nowe definicje małżeństwa i rodziny zdają się odchodzić od definicji esencjalistycznych tworzonych na podstawie prawa naturalnego i definicji normatywnych wywodzących się z nauki (socjologia, antropologia) i przechodzić do definicji konstruktywistycznych, inkluzywnych. Włączają one w swój szeroki zakres różne formy życia rodzinnego, w których występuje jakaś forma „rodzinnosci”⁴. Definicję rodziny nierzadko zastępuje szerokie i wieloznaczne określenie „życie rodzinne”. Niektórzy badacze wręcz stwierdzają, że obecnie ze względu na wiele postaci rodziny nie ma możliwości sformułowania jednej uniwersalnej definicji rodziny (tyle definicji, ile rodzin). W związku z tym raczej powinno się mówić o rodzinach niż rodzinie lub post-rodzinnym rodzinach, które są efektem „pluralizacji życia rodzinnego” i powstawania jego alternatywnych form. Zmiany obserwuje się również w potocznych definicjach. Rozszerzanie definicji rodziny nie jest tylko zabiegiem formalnym – jest odzwierciedleniem dokonujących się przemian społecznych związanych z rodziną.

Język małżeństwa i rodziny przechodzi zmiany bardzo poważne w konsekwencje. Obserwujemy wprowadzanie nowych pojęć, nadawanie innego znaczenia starym, pomniejszanie znaczenia i deprecjonowanie istnienia innych. Ten powolny, acz konsekwentny proces modyfikowania języka w obszarze rodziny stanowi zasadniczą metodę do zmiany w percepcji i uznaniu małżeństwa i rodziny w jego tradycyjnym znaczeniu. Nowy język odzwierciedla dramatyczne przesunięcia paradygmatu będącego cechą charakterystyczną przejścia Zachodu od *nowoczesności* do *ponowoczesności*. M.A. Peeters określa owe zmiany *globalną rewolucją kulturową*⁵.

³ A. Aviram, *Navigating Through the Storm. Reinventing Education for Postmodern Democracies*, Rotterdam: Sense Publishers 2010.

⁴ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków, Nomos 2008, s. 244.

⁵ Przez termin „globalna rewolucja kulturowa” rozumiemy rozprzestrzenianie na całym świecie, od końca zimnej wojny, nowej etyki, która w swoim wymiarze radykalnym ma charakter sekularystyczny; jest ona wynikiem

Z punktu widzenia historii rewolucja feministyczna, seksualna i kulturowa są zjawiskami odrębnymi. Jednak w swej radykalnej treści – jak podkreśla M.A. Peeters – te trzy rewolucje na przestrzeni XX wieku coraz bardziej łączyły się w jedną całość, dając początek procesowi dekonstrukcji rodziny (także w obszarze pojęć i języka)⁶. Daje się w nim zauważyć wyraźny udział tzw. agentów zmiany. Należą do nich m.in. organizacje feministyczne, które doprowadziły do „uwolnienia” kobiet od małżeństwa, od tradycyjnych rodzinnych ról społecznych i prokreacji, czyli od poczętego dziecka (zwanego „ciążą”); środowiska gejowskie – walczące o uznanie homoseksualizmu za normę oraz o prawa do zawierania małżeństwa i adopcji dzieci, przedstawiciele nauk społecznych i psychiatrii, postrzegający rodzinę jako instrument opresyjności i patriarchy, obciążający ją odpowiedzialnością za destrukcję osobowości jednostek i – co najważniejsze – podważający znaczenie płci biologicznej na rzecz subiektywnie odczuwanej i dowolnie wybieranej tzw. płci kulturowej (gender), światowe organizacje takie jak ONZ, WHO czy Unia Europejska, które poprzez akty prawne i międzynarodowe konferencje ludnościowe narzucają wszystkim krajom przyjęcie polityki antyrodzinnej i antynatalistycznej pod groźbą wycofania pomocy gospodarczej. W konsekwencji pod wpływem wszystkich powyższych działań kolejne państwa zmieniają prawodawstwo na takie, które legalizuje wielość płci kulturowych, małżeństwa pomiędzy nimi z prawem do posiadania przez nie dziecka. Apogeum zachodniej rewolucji kulturowej przypadło na lata 80-te XX wieku, kiedy to rewolucja osiągnęła większość swoich celów, zarówno w sferze politycznej, jak i pozostałych dziedzinach życia społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem mediów i edukacji. Na fali globalizacji zachodnia rewolucja kulturowa spowodowała podejmowanie działań przez główne organy światowe w celu stworzenia nowych norm, które z czasem miały nadać ramy etyczne rozpoczynającej się nowej epoce. Wspomniane rewolucje atakując samą strukturę osoby ludzkiej, wywołały zmiany na płaszczyźnie

rewolucji feministycznej, seksualnej i kulturowej, do których doszło w wieku XX, oraz długiego procesu zmierzania Zachodu w kierunku postmodernizmu.” Sekularyzm (łac.: saecularis,-e: świecki; saeculum,-i: świat ziemski, przemijający) jest ideologią odrzucającą elementy religijne zarówno w życiu społecznym, jak i w całej kulturze. W związku z tym jest swoistą filozofią życia, propagującą koncentrację uwagi na sprawach doczesnych człowieka. Por. : M. A. Peeters, Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej, Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2010

⁶ Więcej na ten temat: G. Kuby, Globalna rewolucja seksualna. Likwidacja wolności w imię wolności, Kraków, Homo Dei 2013

antropologicznej. Kultura zachodnia odeszła od:
rodziny – do – par i jednostek
małżonków – do – partnerów
małżeństwa – do – wolnej miłości
szczęścia rodziny – do – dobrego samopoczucia jednostek
władzy rodzicielskiej – do – praw dziecka
daru z siebie – do – prawa do własnego ciała
sumienia – do – wolnego wyboru
komplementarności mężczyzny i kobiety – do – umowy między płciami
rodziców – do – reproduktorów⁷.

⁷ Por.: M. A. Peeters, *Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej, Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania*, Warszawa 2010, Wydawnictwo Sióstr Loretanek, s 19.

Redefinicja pojęć z zakresu małżeństwa i rodziny w działaniach ONZ.

Do podstawowych aktów prawnych ONZ, w których odnaleźć można problematykę małżeństwa i rodziny należą:

- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (PPOiP) z dnia 19 grudnia 1966 r.⁸.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (PPGSiK) z dnia 19 grudnia 1966 r.⁹.
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 18 grudnia 1979 r.¹⁰.
- Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw z dnia 10 grudnia 1962 r.¹¹.

Odrębną rolę odgrywa pierwszy kompleksowo regulujący zagadnienie praw człowieka dokument, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (PDPCz) z dnia 10 grudnia 1948 r.¹². PDPCz nie ma charakteru umowy międzynarodowej prawnie wiążącej państwa. Wiąże poszczególne organy ONZ w toku wykonywania przez nie statutowo przypisanych zadań¹³. Niewątpliwie dokument ten wpłynął na liczne międzynarodowe porozumienia, traktaty i decyzje sądowe. Treść praw z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka powielono we wspomnianych powyżej Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Zawarte w nich prawa rodziny jako prawa człowieka stanowią międzynarodowy standard regulacji prawnej w tym zakresie. PPOiP formułuje prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, stwierdzając, że przysługuje ono mężczyznom i kobietom w wieku małżeńskim. Wyraźnie podkreśla się, iż małżeństwo jest związkiem

⁸ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19770380167/T/D19770167L.pdf>, dostęp: 10.09.2022

⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19770380169/T/D19770169L.pdf>, dostęp: 20.09.2022

¹⁰ Konwencja w sprawie wszelkich form dyskryminacji kobiet, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820100071/O/D19820071.pdf>, dostęp: 20.08.2022

¹¹ Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19650090053/O/D19650053.pdf>, dostęp: 18.09.2022

¹² Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp: 19.08.2022

¹³ Z. Resich, Międzynarodowa ochrona praw człowieka, Warszawa, PWN 1981, s. 39-42

dwóch osób o różnej płci biologicznej¹⁴.

Znaczące zmiany, jakie z czasem znajdowały odbicie w praktyce podejmowanych regulacji w poszczególnych państwach, były najczęściej związane z konferencjami organizowanymi pod auspicjami ONZ, a dokładniej dokumenty (deklaracje i plany działań) będące pokłosiem tychże konferencji. Warto przyrzeć się działaniom, które stymulowały zmiany w zakresie języka z obszaru małżeństwa i rodziny.

W roku 1968 konferencja poświęcona prawom człowieka w Teheranie przyznała rodzicom prawo do planowania rodziny¹⁵. Jednakże już w roku 1974 pierwsza konferencja ONZ na temat ludności w Bukareszcie także samo prawo dała parom i jednostkom (już nie rodzicom) oraz rozszerzyła zakres tego prawa o dostęp do informacji, edukacji oraz metod kontroli urodzeń¹⁶. Od tej pory „planowanie rodziny” coraz częściej używane jest bez związku z „rodziną” w prawnym tego słowa znaczeniu. To właśnie zastąpienie terminem „pary i jednostki” słowo „rodzina” pokazuje tempo przemian mentalności w zakresie tworzenia i relacji związków, dostęp do antykoncepcji dla osób niebędących w związkach formalnych cieszył się ogromnym powodzeniem. Obrazuje to stopniową adaptację treści feministycznych do prawnego dyskursu, której wynikiem jest nie tylko liberalizacja języka i podejścia do norm obyczajowych, ale także odmienne postrzeganie rodzicielstwa jako niekoniecznie związanego z życiem rodzinnym¹⁷.

Pod egidą ONZ uchwalono Konwencję w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (1979 r.)¹⁸, będącą pierwszym dokumentem międzynarodowym odnoszącym się w całości do problematyki równouprawnienia. Tworzenie dokumentu wspierały feministyczne aktywistki także spoza państw członkowskich. Co istotne, w Preambule Konwencji wyraźnie stwierdzono, że

¹⁴ por.: R. Andrzejczuk, *Ochrona rodziny na płaszczyźnie międzynarodowej*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018

¹⁵Postanowienia końcowe Konferencji w Teheranie: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf, dostęp: 10.10.2022

¹⁶ Report of the United Nations World Population Conference, 1974, Bucharest, 19 -30 August 1974 <https://digitallibrary.un.org/record/722922>, dostęp: 10.10.2022

¹⁷ K. Dobrowolska, *Prawa reprodukcyjne i seksualne w ONZ i ich doktrynalne uwarunkowania*, *Zeszyty Prawnicze* 16.2/2016, s. 169-170

¹⁸ Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z dnia 2 kwietnia 1982 r.), http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja_w_Sprawie_Likwidacji_Wszelkich_Form_Dyskryminacji_Kobiet.pdf, dostęp 20.08.2022

macierzyństwo i wkład w życie rodzinne kobiet powinien zostać należycie doceniony przez społeczeństwo i nigdy nie powinien być przesłanką dyskryminacji¹⁹, jakkolwiek rola kobiet i mężczyzn w społeczeństwie powinna ewoluować, wskazana jest także konieczność zmiany tradycyjnej roli kobiet i mężczyzn w rodzinie i społeczeństwie jako warunków osiągnięcia pełnej równości płci. Choć więc w Konwencji liczne są przepisy afirmujące macierzyństwo, to pojawiają się tam również stwierdzenia wskazujące, że pełna równość płci nie jest możliwa, jeśli w społeczeństwie funkcjonować będą przekonania oparte na niższości kobiet. W tym kontekście niezwykle ważny jest art. 2, którego treścią jest ogólne zobowiązanie stron do zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć we wszystkich jej przejawach. Stanowi on swego rodzaju filar dalszych postanowień Konwencji. Ważę, jaką twórcy tego aktu przypisywali stereotypom płci, ukazuje bez wątpienia umieszczenie w nim ust. f, stanowiącego, iż państwa-strony mają obowiązek „podejmować wszelkie stosowne kroki, łącznie z ustawodawczymi, w celu zmiany lub uchylecia wszelkich ustaw, zarządzeń, zwyczajów lub praktyk, które stanowią dyskryminację kobiet”²⁰. Tego typu postanowienia stanowiły pewne nawiązanie do rozwijających się w ówczesnym czasie koncepcji płci społeczno-kulturowej, aczkolwiek nie formułowały jeszcze tak daleko idących stwierdzeń (pojęcie gender, czyli płci społeczno-kulturowej pojawiło się w międzynarodowym dyskursie w 1991 r. i od tego czasu było i jest konsekwentnie stosowane w odniesieniu do problematyki równouprawnienia płci²¹). Warto zaobserwować jednak trend wskazujący, iż zaangażowanie ONZ w walkę o równość płci się wyraźnie pogłębia. Zobowiązania zawarte w Konwencji są bowiem dalej idące niż te określone w Deklaracji. Zgodnie z art. 3 strony Deklaracji zobowiązane są do „edukowania społeczeństwa oraz ukierunkowania celów działań państwa w stronę likwidacji uprzedzeń, zwyczajów i innych praktyk opartych na niższości kobiet”²². Art. 5 ust. a Konwencji wykracza ponadto i wprost wymaga od państw „zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet”. Obowiązek nie

¹⁹ Por. ibidem np. preambuła oraz art. 4 pkt. 2, art. 5 lit. B, art. 11 pkt. 2.

²⁰ O. Frańczak, Zagadnienie stereotypów płci w Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW), *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis* 2016, vol. 5 (2), s. 57.

²¹ Por. więcej: Rekomendacja Generalna Komitetu CEDAW nr 17, 1991 r.: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>, dostęp 20.08.2022 r

²² Zob. art. 3 Deklaracji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet. http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja_w_Sprawie_Likwidacji_Wszelkich_Form_Dyskryminacji_Kobiet.pdf, dostęp 20.08.2022

ogranicza się zatem jedynie do samego procesu edukowania społeczeństwa, a wymaga od państwa osiągnięcia konkretnego skutku²³. Warto w końcu zauważyć, że w Konwencji, która wydawałoby się, powinna najbardziej troszczyć się o macierzyństwo, słowo "matka" nie pojawia się ani razu. W Konwencji o prawach dziecka (CRS) z 1989 r. słowo "matka" występuje tylko raz. Co ciekawe, w żadnym traktacie poświęconym prawom człowieka nie występuje słowo "ojciec".

W 1984 r. podczas Międzynarodowej Konferencji ONZ w Sprawie Ludności w Meksyku stwierdzono pilną potrzebę upowszechnienia dostępu do informacji, edukacji oraz metod pozwalających „parom i jednostkom” korzystać z prawa do świadomego macierzyństwa i ojcostwa. W dokumencie wieńczącym tę Konferencję po raz pierwszy podkreślono również konieczność zapewnienia młodzieży dostępu do edukacji i usług w tym zakresie²⁴.

Rok później została zorganizowana III Światowa Konferencja Praw Kobiet w Nairobi w 1985 r. W dokumencie wieńczącym Konferencję o nazwie *Forward Looking Strategies*²⁵ po raz pierwszy pojawia się pojęcie „gender”, choć wciąż stosuje się w nim równoległe klasyczne pojęcie płci (ang. *sex*).

Organizacja Narodów Zjednoczonych, tuż po upadku muru berlińskiego (1989), starała się wzmocnić własne instytucje, aby uzyskać większą władzę w zakresie stanowienia norm na świecie, zapewniając sobie dzięki temu strategiczne miejsce w centrum zarządzania sprawami świata, dając sobie i ciesząc się „uniwersalnym autorytetem moralnym”. Od roku 1990 ONZ zorganizowała serię wielkich konferencji międzynarodowych mających wpływ, a nawet kształtujących, wszystkie aspekty życia społecznego, w tym rodziny²⁶. Na konferencjach ONZ, które miały miejsce w Kairze (1994, na temat problemów ludnościowych) oraz w Pekinie (1995, na temat praw kobiet) dokonano kodyfikacji głównych idei rewolucji feministycznej i seksualnej, czyniąc z nich „pojęcia polityczne”, nadając jednocześnie rangę norm globalnych, będących kierunkowskazem dla wszystkich obywateli

²³ O. Frańczak, Zagadnienie stereotypów płci w Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW), *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis* 2016, vol. 5 (2), s. 59

²⁴ Report on the International Conference Population, Mexico City, 6-14 Aug 1984., sygn. E/CONF.76/19, s. 26: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd_recommendations_e_conf.7_6_19_e.pdf, dostęp: 20.09.2022

²⁵ Dokument dostępny na stronach internetowych ONZ: <https://www.un.org/womenwatch/confer/nfls/> (dostęp: 21.08.2022)

²⁶ Por.: M. A. Peeters, *Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej, Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania*, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2010, s. 40, 252

nowoczesnego świata. To właśnie podczas konferencji w Kairze, po raz pierwszy oficjalnie użyto określenia „zdrowie reprodukcyjne i seksualne” oraz „prawa reprodukcyjne”²⁷. W trakcie debaty nad wprowadzeniem tej terminologii zarysował się problem, który do dziś nie traci na znaczeniu, a mianowicie, czy w jego zakres pojęciowy wchodzi tzw. prawo do aborcji. Wówczas stworzenie konstrukcji „prawa do aborcji” zostało udaremnione poprzez sprzeciw licznych państw biorących udział w obradach. Ostatecznie, w dokumencie wieńczącym konferencję znalazło się sformułowanie, że aborcja pod żadnym pozorem nie powinna być postrzegana jako metoda planowania rodziny, jakkolwiek, tam, gdzie jest ona legalna, powinna być bezpieczna²⁸. Także w Kairze wprowadzono ambiwalentny termin „różne formy rodziny”²⁹. Z czasem, aktualizacje tegoż terminu obejmowało oprócz rodziny tradycyjnej, samotne matki, pary w związkach nieformalnych, pary homoseksualne, rodziny poligamiczne czy zrekonstruowane. Zdaniem, M.A. Peeters, fakt, że termin „rodzina” jest nadal używany w dokumentach i pracach organów światowych, podyktowane jest jedynie względami strategicznymi, chodzi bowiem o to, aby uspić czujność kultur w krajach rozwijających się, gdzie przywiązanie do rodziny jest nadal bardzo silne. Ponadto wydaje się, że wyparcie terminu, który historycznie ma swoją wartość w każdym społeczeństwie od tysięcy lat, jest niemożliwe w zupełności; zdaje się, że łatwiej i bezpieczniej będzie po prostu dokonać modyfikacji jego znaczenia, co zresztą się dzieje. Wielka ofensywa miała miejsce w 1995 r. podczas IV Światowej Konferencji ONZ ds. Kobiet w Pekinie³⁰. Przewodnictwo konferencji znajdowało się wówczas w rękach organizacji pozarządowych, którym przewodniczyła międzynarodowa grupa radykalnych feministek. Swoje wpływy wykorzystały one do tego, aby w urzędowych dokumentach ONZ pojęcie „sex” (płeć) zastąpić pojęciem „gender”. Efektem prac było wprowadzenie/narzucenie terminu „gender” jako norma społeczna, polityczna, a nawet ekonomiczna. W dokumencie końcowym z Konferencji termin

²⁷ Punkt 7.2 International Conference on Population and Development (ICPD), <https://www.unfpa.org/publications/international-conference-population-and-development-programme-action>, dostęp: 20.08.2022

²⁸ Punkt 8.25 International Conference on Population and Development (ICPD), <https://www.unfpa.org/publications/international-conference-population-and-development-programme-action>, dostęp: 20.08.2022

²⁹ M. A. Peeters, Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej, Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2010, s. 98.

³⁰ Dokumenty kluczowe IV Międzynarodowej konferencji ds. kobiet w Pekinie 1995: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingdeclaration.html>, dostęp: 20.08.2022

„gender” został użyty 233 razy³¹. Wprowadzona w ten sposób aseksualizacja jednostki łączy się ze wzrostem indywidualizmu i zupełnie zmieniała perspektywę roli osoby jako ojca lub matki, męża lub żony, syna, córki, brata, córki. Moment wprowadzenia do języka i wszechobecnej mentalności pojęcia „gender”³² jest na tyle niebezpieczne, że M. A. Peeters określa go jako „kulturową śmierć kobiety i mężczyzny”³³. W raporcie pokonferencyjnym wyraz „małżeństwo” występuje 27 razy, „matka” - 28 razy, „współmałżonek” - 5 razy, „kobiety i mężczyźni” – 39 razy³⁴. Tym sposobem narodziła się koncepcja: partnerstwa, edukacji dla wszystkich, praw dzieci, prawa kobiet, bezpieczne macierzyństwo, prawo wyboru, zrównoważony rozwój, jakość życia, różnorodność kulturowa, kultura pokoju, i inne³⁵. Trzeba jednak zauważyć, że owe nowe pojęcia stworzone były w kulisach organu ONZ, jednak ich faktycznymi autorami były organizacje pozarządowe i inne podmioty tzw. ekspertów i aktywistów występujących w roli przedstawicieli mniejszości. Zatem konferencja pekińska dokonując dekonstrukcji tożsamości męskiej i kobiecej, otworzyła człowiekowi niczym nieograniczony wybór płci, czasem nawet wielokrotny. Kluczem jest jednak brak dyskryminacji przy jakimkolwiek wyborze. Jednostka ma być wolna w jakimkolwiek wyborze, w każdym momencie swojego życia, wybierając przy tym swoją rolę społeczną i seksualną.

Warto jednak podkreślić, że jeszcze w roku 1998 Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego potwierdził, że jedyna definicja płci kulturowej uzgodniona międzyrządowo i wiążąco brzmi: pojęcie „płeć” <gender> odnosi się do dwóch płci: męskiej i żeńskiej w kontekście społecznym. Pojęcie to nie

³¹ J. Adolphe, „Gender” Wars at the United Nations, „Ave Maria Law Review” 11/1 (2012), s. 7;

³² Aktualnie wskazuje się na istnienie wielu różnych tożsamości opisywanych w ramach kategorii *gender* – jedynie tytułem przykładu wskazać można na *cisgender* (podmiot identyfikuje się z płcią ustaloną przy jego narodzinach), *transgender* (podmiot nie identyfikuje się z płcią ustaloną przy jego narodzinach), *genderfluid* (podmiot identyfikuje się kolejno z różnymi genderami), *agender* (podmiot nie identyfikuje się z żadnym genderem), *bigender* (podmiot identyfikuje się z dwoma genderami jednocześnie), *polygender* (podmiot identyfikuje się z wieloma różnymi genderami jednocześnie), *gender apathetic* (podmiot nie wyraża zainteresowania tym, z jakim genderem się identyfikuje), *demigender* (podmiot identyfikuje się częściowo z danym genderem, a częściowo uznaje się za niezdefiniowany genderowo. Nie wyczerpuje to listy coraz wymyślniejszych kategorii. Zob. także: <http://thepbhscloset.weebly.com/a-list-of-genders--sexualities-and-their-definitions.html> (dostęp: 26.08. 2022 r.), <https://www.healthline.com/health/different-genders> (dostęp: 26.08.2022 r.).

³³ M. A. Peeters, Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej, Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2010, s. 102.

³⁴ Zob. A. Cichobłazińska, Cywilizacja bez matki i ojca. Marsz gender przez instytucje; <https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PS/niedziela201403-gender.html>, dostęp: 10.09.2022.

³⁵ Por.: M. A. Peeters, Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej, Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2010, s. 73, 237-240

ma żadnego innego znaczenia [...] ³⁶. Niemniej jednak, poza oficjalnym ustawodawstwem, termin „gender” znajduje się swoje miejsce w powszechnym obiegu, z uwzględnieniem języka mediów, polityki, dyskursu społecznego, a nawet naukowego.

Jak podkreśla M.A. Peeters Londyński Szczyt Planowania Rodziny zorganizowany w Londynie w 2012 roku z inicjatywy rządu brytyjskiego oraz Fundacji M. i B. Gatesów był potwierdzeniem, a nawet krokiem do przodu, jeśli chodzi o postanowienia konferencji Kairskiej (powszechny dostęp do antykoncepcji) ³⁷. Przyjęte na szczycie zobowiązania polityczne i finansowe (w rozumieniu kar ekonomicznych za niestosowanie) mają wspierać kraje i uczestników w na różne „transformacyjne” sposoby w celu m.in. zwiększenia popytu i wsparcia planowania rodziny (w rozumieniu powszechnej dostępności do antykoncepcji). Jak nietrudno zauważyć wspomniany Szczyt, choć zdawać by się mogło powołany w celu ochrony rodziny, jest de facto inicjatywą zawierającą wskazania przeciwko rodzinie. Przewrotność autorów tegoż wydarzenia i dokumentu będącego jego zwięźczeniem jest o tyle niebezpieczna, że termin „rodzina” jest przywoływany wielokrotnie. W Londynie powołana została także „niezależna reprezentatywna Grupa Referencyjna Planowania Rodziny 2020 (FP2020), które zadaniem jest monitorowanie tzw. globalnego efektu i postępu w ramach nałożonych zobowiązań.

W 2015 roku przyjęto plan działania nazwany „Agendą na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” ³⁸ (Agenda 2030) na kolejne 15 lat, zastępujący dotychczasowe Milenijne Cele Rozwoju. Agenda 2030 przedstawia plan rozwiązania najbardziej palących problemów świata w obszarze gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Określa 17 celów (w tym 169 zadań) znanych jako Cele Zrównoważonego Rozwoju, które należy osiągnąć do 2030 roku, aby zapewnić wszystkim ludziom pokój i dobrobyt. Agenda 2030 to nie tylko plan działania dla poprawy dobrobytu ludzi i stanu środowiska, ale również polityczne narzędzie nacisku. Stwarza możliwość wywierania presji na państwach w celu przyjęcia tzw. praw seksualnych i reprodukcyjnych odnoszących się do

³⁶ M. A. Peeters, Polityka globalistów przeciwko rodzinie, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2012, s. 58-59.

³⁷ M. A. Peeters, Polityka globalistów przeciwko rodzinie, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2012, s. 9-22

³⁸ Rezolucja nr 70/1 „Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 roku, (A/RES/70/1); https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf, dostęp:20.09.2022

nieograniczonego dostępu do procedury aborcyjnego zabicia dziecka nienarodzonego, przyjęcia praw postulowanych przez środowiska homoseksualne oraz feministyczne, oraz do upowszechniania i wdrażania „kompleksowej edukacji seksualnej”³⁹. Pomimo że sama Agenda 2030 nie jest prawnie wiążącym dokumentem, to jednak już teraz widoczny jest jej istotny potencjał politycznego nacisku, jaki będzie wywierać na państwa. Po pierwsze liczne Cele Zrównoważonego Rozwoju zawierają zalecenia konkretnych zmian prawnych oraz polityk. Po drugie, należy wiedzieć, że działania całego ONZ, w tym komitetów traktatowych oraz wszystkich agend około ONZ, jak i największych organizacji pozarządowych podporządkowane są Agendzie 2030.

Z punktu widzenia dobra rodziny Agenda 2030 zmierza do:

1. Osłabienia rodziny poprzez podważenie małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny.
2. Naruszenia dobra dziecka oraz podważenia praw i roli rodziców poprzez wzywianie do wprowadzenia bez wiedzy i zgody rodziców edukacji dzieci i nastolatków o życiu seksualnym człowieka nacełowanej na naukę o aborcyjnym zabijaniu dziecka nienarodzonego, środkach hamujących płodność i czerpaniu przyjemności seksualnej.

Postanowienia wzywające do ochrony rodziny, wzmacniające prawa i rolę rodziców w wychowaniu dzieci zostały odrzucone w trakcie negocjacji nad kształtem Agendy 2030. W ramach Celów Zrównoważonego Rozwoju termin „rodzina” pojawia się tylko 3 razy i to w marginalnym kontekście (podziału obowiązków domowych, prowadzenia rodzinnych gospodarstw rolnych oraz stwarzania środowiska przyjaznego dla rozwoju dziecka)⁴⁰. Podważenie małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny umożliwia klauzula antydyskryminacyjna oraz podstawa dyskryminacji określana jako „inny status”. „Inny status” w interpretacji Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Komentarz Ogólny Nr 20)⁴¹ czy Komitetu Praw Dziecka (Komentarz Ogólny Nr 4)⁴² odnosi się do „orientacji seksualnej” oraz „tożsamości płciowej”. Agenda 2030 poza umożliwieniem

³⁹ Więcej o KES na: <https://www.ordoiuris.pl/edukacja/prawo-miedzynarodowe-edukacja-seksualna>, dostęp: 25.08.2022.

⁴⁰ Zob. par. 25, Zadanie 2.3 oraz Zadanie 5.4. Agendy 2030: Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf, dostęp: 10.09.2022

⁴¹ Komentarz Ogólny Nr 20 „Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para 2 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) z 2 lipca 2009 roku (E/C.12/GC/20), par. 32.

⁴² Komentarz Ogólny Nr 4 „Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child” z 1 lipca 2003 roku (CRC/GC/2003/4), par. 6

naruszenia dobra rodziny i dziecka podważa rodzinę jeszcze w jeden istotny sposób. Pomija rolę rodziny w osiąganiu Celów Zrównoważonego Rozwoju. Pomimo proklamowania celów jako „zorientowanych na ludzi” w żaden sposób nie odnosi się do działań i polityk na rzecz rodziny.

Trzeba podkreślić, iż równoległe do działań mających na celu dekonstrukcję dotychczasowego porządku społecznego opartego na tradycyjnej małżeńskiej rodzinie prowadzona jest dekonstrukcja języka i używanych dotychczas pojęć. Obserwować możemy zachodzące od lat zmiany we wprowadzaniu nowego słownictwa do społecznego obiegu, jednocześnie przesuwając dotychczasowe paradygmaty. „«Operacje na języku» stały się przedmiotem szczególnego zainteresowania, poprzez stosowanie nowych określeń, zwrotów czy związków frazeologicznych. Zaczęto kreować nową rzeczywistość, u podstaw której leży inna niż klasyczna aksjologia i inna antropologia”⁴³. Działania mające na celu forsowanie zmiany w języku są skutkiem, ale także narzędziem przemian. Stosowana polityczna poprawność językowa nie jest tylko rzeczywistością uniwersytecką, wrasta na kanwę polityki, dziennikarstwa, urzędów, co stanowi o tym, że na stałe zostaje zaadoptowana do nowego słownika wyrażen powszechnie stosowanych. Jawi się ona jako proces emancypacji tych grup mniejszościowych, które wyzwalają się, uzyskują prawa. Jak zauważa I. Bartocha-Galik, obserwujemy proces inżynierii językowej, w którym wyróżnić możemy dwie operacje na języku. Pierwsza charakteryzuje się usuwaniem pewnych słów i zastępowaniu ich innymi, o odmiennym odcieniu (np. mąż/żona-partner/partnerka). Druga zaś polega na nadawaniu obecnym wyrażeniom innego sensu lub kontekstu (np. „płeć kulturowa”)⁴⁴. Grupami szczególnie wrażliwymi na społeczną inżynierię językową są mniejszości seksualne. W imię gender mainstreaming dokonuje się dekonstrukcja słów „niepoprawnych”. Rozpoczęła się od wypartego przez słowo „gej”, określenia medycznego „pederasta”. W myśl tej idei obserwować można powolne wypieranie ze słownika określenia „małżeństwo”, na rzecz „związek partnerski”. Upatruje się w tym zabiegu, który miałby zniwelować przyczynę dyskryminacji m.in. związków homoseksualnych. Terminologia strategii politycznej gender mainstreaming podkreśla konieczność odejścia od powszechnie i dotychczas używanego słownictwa. Na przykład zamiast pojęcia „rodzice” używa się słowa „reproduktorzy”, miejsce „ojca”

⁴³ M. Kacprzak, Pułapki poprawności politycznej. Radzymin: von Borowiecky 2012, s. 15

⁴⁴ I. Bartocha-Galik, Ideologia gender a prawda o człowieku, wpływ ideologii na naukę i życie społeczne. Seria: „Nauka – Etyka – Wiara”, UO, https://www.chfnp.pl/new18/new18_bartocha.pdf, dostęp: 29.08.2022

i „matki” zajmuje „rodzic A” i „rodzic B”⁴⁵. „Partner” zastępuje „małżonka”, w miejsce „odpowiedzialnego rodzicielstwa” wchodzi „zdrowie reprodukcyjne” (oznaczające aborcję i antykoncepcję), znika „autorytet rodziców”, a pojawiają się wyłącznie „prawa dziecka”. Określenia personalistyczne jak „dziecko prenatalne”, „dziecko nienarodzone”, „dziecko poczęte” zastępowane są terminami „płód”, „embrion”, „zarodek”, „tkanka płodowa”, „zapłodniona komórka jajowa”, „zlepek komórek”. Nowy, globalny język wprowadzający globalną rewolucję kulturową niemal skutecznie zdekonstruował lub nawet wypaczył szereg pojęć z zakresu rodziny dotychczas uznanych i stanowiących powszechną wartość. Do takich pojęć należy zaliczyć: miłość, mąż, żona, małżonkowie, rodzice, ojciec, matka, syn, córka, brat, siostra, rodzina. Obecnie konieczne jest także uściślenie typu rodziny, o jakiej się mówi. Do niedawna wystarczało słowo „rodzina”. Aktualnie należy dookreślić: tradycyjna, nuklearna, zrekonstruowana, konkubinaty, kohabitacja, patchwork itp. Część nowych pojęć i norm nie została jeszcze formalnie ujęta w ramy prawa międzynarodowego, przez co nie posiada mocy prawnej. Jednak wpływ rewolucji kulturalnej jest tak silny, że normy te postrzegane są jako obowiązujące, dzieje się to szczególnie w mentalności i zachowaniu ludzi wszelkich kultur. Nowa etyka narzuca się mocą nakazu. Pod względem swej skuteczności wydaje się być silniejsza niż rządy prawa. Rewolucja kulturowa, w tym także w obszarze języka, dokonuje się cicho, bez rozlewu krwi, zamachu stanu. Akceptacja osiąga wymiar powszechny⁴⁶.

Zakończenie

Od czasu wspomnianej konferencji w Kairze podejmuje się szeroki zakres działań w celu przekonania ludzi, poprzez kampanie uwrażliwiające, informujące i edukacyjne co do ich „prawdziwych” potrzeb. Przekształcenie mentalności, kultur, tradycji, a nawet religii zdaje się być podstawowym celem agentów rewolucji feministycznej i seksualnej. W obliczu wielości form proponuje się przyjęcie wielu możliwości definiowania rodziny. Dlatego właśnie pojawiają się nowe, tzw. inkluzywne (otwarte) definicje, podkreślające znaczenie relacji między członkami grupy rodzinnej. Odchodzi się tam od postrzegania rodziny w kategoriach instytucjonalnych i opisuje się ją jako prywatną, dobrowolną grupę społeczną, którą charakteryzują szczególne związki. Pojawienie się różnorodnych form życia

⁴⁵ Włochy: "Ojciec" i "matka" zastąpieni "rodzicem 1" i "rodzicem 2":

<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8068760,ojciec-matka-rodzic-1-rodzic-2-rodzina-lgbt.html>

⁴⁶ M.A. Peeters, Nowa etyka w dobie globalizacji. Wyzwania dla Kościoła, Warszawa, Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2009, s. 13

rodzinnego zwiastuje potrzebę redefiniowania pojęcia pokrewieństwa, które wcześniej bazowało na „biologicznej prawdzie”. Dzisiaj pokrewieństwo rzeczywiste jest mniej ważne od fikcyjnego czy uznaniowego.

Stosowanie terminologii prawnej pokrewieństwa tj. terminów używanych do definiowania danych rodzicielskich, takich jak „ojciec” i „matka” przechodzi w formy „współmatka”, „współ-/duo-matka”, „matka zastępcza” oraz „dawca” „dawczyni” staje się rzeczywistością nie tylko w obszarze koncepcji czy idei, ale funkcjonuje już w rzeczywistości prawnej i naukowej⁴⁷.

Kulturowa zmiana zmieniła ludzką mentalność, styl życia i zachowania we wszystkich częściach świata, jednak co ciekawe przechodzi niemal niezauważona. Z jednej strony cicha (choć niemal wszechobecna) a z drugiej nad wyraz skuteczna. Nietrudno w niej nie zauważyć wewnętrznej logiki. Nowe paradygmaty są współzależne i mają charakter interaktywny, wzmacniają się wzajemnie, tworząc „całość”.

⁴⁷ N. Cammu, How Should We Name the Parents? The Challenges of Plus-Two-Parent Families for Legal Kinship Terminology, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 31, Issue 3/2017, s. 328–343, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebx009>

Akty prawne i dokumenty

1. Konwencja w sprawie wszelkich form dyskryminacji kobiet,
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820100071/O/D19820071.pdf>,
dostęp: 20.08.2022
2. Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw,
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19650090053/O/D19650053.pdf>,
dostęp: 18.09.2022
3. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych,
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19770380167/T/D19770167L.pdf>,
dostęp: 10.09.2022
4. Report on the International Conference Population, 1984. Mexico City, 6-14 August., sygn. E/CONF.76/19,
https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd_recommendations_e_conf.76_19_e.pdf,
dostęp: 20.09.2022
5. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych,
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19770380169/T/D19770169L.pdf>,
dostęp: 20.09.2022
6. Komentarz Ogólny Nr 20 „Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para 2 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) z 2 lipca 2009 roku (E/C.12/GC/20), par. 32., <https://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html>,
dostęp: 11.09.2022
7. Komentarz Ogólny Nr 4 „Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child” z 1 lipca 2003 roku (CRC/GC/2003/4), par. 6., <https://www.refworld.org/docid/4538834f0.html>,
dostęp: 11.09.2022
8. International Conference on Population and Development (ICPD),

- <https://www.unfpa.org/publications/international-conference-population-and-development-programme> action,
dostęp: 20.08.2022
9. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka:
http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf,
dostęp: 19.08.2022
10. Postanowienia końcowe Konferencji w Teheranie,
https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf,
dostęp: 10.10.2022
11. Rekomendacja Generalna Komitetu CEDAW nr 17, 1991 r.:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>,
dostęp 20.08.2022
12. Raport końcowy po Konferencji w Nairobi w 1985,
<https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Nairobi/Nairobi%20Full%20Optimized.pdf>,
dostęp: 21.08.2022
13. Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z dnia 2 kwietnia 1982 r.),
http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja_w_Sprawie_Likwidacji_Wszelkich_Form_Dyskryminacji_Kobiet.pdf,
dostęp 20.08.2022
14. Report of the United Nations World Population Conference, 1974, Bucharest, 19 -30 August 1974, <https://digitallibrary.un.org/record/722922>,
dostęp: 10.10.2022
15. IV Międzynarodowa Konferencja ds. kobiet w Pekinie 1995:
<https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingdeclaration.html>,
dostęp: 20.08.2022

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

16. Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. Agenda na rzecz
zrównoważonego rozwoju 2030:

https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf,

dostęp: 10.09.2022

Strona 20 z 22

Publikacje internetowe

1. List of Genders & Sexualities, <http://thepbhscloset.weebly.com/a-list-of-genders--sexualities-and-their-definitions.html>,
dostęp: 26.08. 2022
2. Terms That Describe Gender Identity and Expression, <https://www.healthline.com/health/different-genders>,
dostęp: 26.08.2022
3. Cichobłazińska A., Cywilizacja bez matki i ojca. Marsz gender przez instytucje; <https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PS/niedziela201403-gender>
Małżeństwa i przybliżone wskaźniki małżeństw według miejsca zamieszkania/wiejskiego: 2007 – 2011, <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2011/Table23.pdf>,
dostęp: 22.08.2022
4. "Ojciec" i "matka" zastąpieni "rodzicem 1" i "rodzicem 2": <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8068760,ojciec-matka-rodzic-1-rodzic-2-rodzina-lgbt.html>
<https://www.ordoiuris.pl/edukacja/prawo-miedzynarodowe-edukacja-seksualna>,
dostęp: 25.08.2022.
5. <https://facetpo40.pl/wolne-mysli/rodzic-noszacy-dziecko-i-rodzic-nie-rodzacy-zamiast-matki-i-ojca/>,
dostęp: 25.08.2022
6. <https://www.o2.pl/informacje/slowo-rodzic-zamiast-mama-lub-tata-szkola-chce-okazac-wsparcie-osobom-lgbt-6628241121274720a>,
dostęp: 21.08.2022
7. <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2654278,W-Izbie-Reprezentantow-USA-jezyk-neutralny-plciowo-Zamiast-matki-i-ojca-rodzic>,
dostęp: 21.08.2022
8. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8068760,ojciec-matka-rodzic-1-rodzic-2-rodzina-lgbt.html>,

dostęp: 21.08.2022

9. <https://mamu.pl/135851,mama-i-tata-na-liscie-slow-zakazanych-nowe-wytyczne-dla-urzednikow>,
dostęp: 15.08.2022
10. <https://marsz.info/szkoly-zakazuja-dzieciom-uzywac-slow-mama-i-tata-nie-chca-urazic-osob-niebinarnych/>,
dostęp: 20.08.2022
11. <https://www.rp.pl/swiat/art16351881-w-szkole-nie-mow-mama-i-tata>,
dostęp: 20.08.2022
12. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1736712,1,kanada-zmienia-slowa-hymnu-chodzi-nie-tylko-o-rownouprawnienie.read>,
dostęp: 15.08.2022
13. <https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PS/niedziela201403-gender.html>,
dostęp: 10.09.2022
14. <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art19177141-chile-malzenstwa-jednoplciowe-beda-mogly-adoptowac-dzieci>,
dostęp: 15.08.2022.